

MIÉRT GYŰLÖLTE BALASSI BÁLINT A SELMECIEKET?

Irta: Szitnyai Zoltán.

BALASSI Bálint Kékkő és Szitnya várának ura, utóbbi tartózkodási helyén, Selmechányával tőzsomszédos várúr volt. Erről a szomszédi viszonyról a keserű harag hangján emlékeznek meg a selmeci magisztrátus évkönyvei. A tekintélyeket tisztelő, békés hajlamú selmeci polgárok holta napjáig ádáz gyűlöletet tápláltak Balassi iránt s Balassi maga mindent elkövetett, hogy ennek a gyűlöletnek lángja a selmeciekben le ne lohadjon.

Miért gyűlölte Balassi Bálint a selmecieket és a selmeciek miért gyűlölték Balassi Bálintot? A selmechányai levéltárban őrzött iratok csak évtizedes pörösködésük történetét világítják meg, de nem világítanak be Balassi indulatainak vulkánmélyébe, ahol leküzdhetetlen ellenszenvet táplált mindennel szemben, ami selmeci. Nem valószínű, hogy a selmeciek kezdeményezték volna a viszálykodást, mert ha gazdagságukra rátarti, gőgös polgárok voltak is, mégis polgárok voltak, akik a békés gazdagodás útjait és nem a harcot keresték. A gyűlölködés első csóvját a közeli Szitnya hatalmas várura vethette el s az ő haragjának is mélyebb oka lehetett annál, ami a periratokból megállapítható. A selmechányai egykorú tanácsi jegyzőkönyvek németnyelvű szövegéből egy meglehetősen durva hangú, magyarnyelvű versecske tekint ki az olvasóra :

*Ty selmechányai polgárok kyk vattok
Mert ty igen hazugok vattok
Ott is arattok, ahol nem szántottatok
Mert az nereségből részt kívántok
Kire nem vattok méltók,
Mert értünk ország kapitánnak irtatok
Kire röviden lött választotok.
Azért ne haragudjatok
Mert ezuton nem hiszik el szótok.
Jobb nektek az bőrt foltozni
És a varga sulafát övetek mögé nyomni
Ez való ty néktek németek
Mert ebben születtetek
Azért igazat mondjatok
És minden álnokságot elhagyatok
Mert ez nem fogják szótokat hinni
Ha gyakran hazugságtok fogtok költeni.
Azért hála Istennek megjött kapitánunk
Ki itten Tirannusok ellen leszen oltalmunk.*

E csúfolódó versezetet egy kora reggel, templomuk kapujára szögezve találták a selmeciek. A felháborodott városi tanács Krusits János kapitányhoz fordult panaszával a névtelen versíró ellen. Tőle várta, hogy megtorolja a becsületükön esett sérelmet, mely panasziratuk szerint oly súlyos, hogy utódaik emlékezetében is gyalázzal veszi körül nevüket. Az eljárás megindult, de semmi nyom arról, hogy a vers írójának személyét kiderítették volna. A selmecebányai vármúzeum igazgatójának, Baker Alajosnak állítása szerint a vers szerzője csak Balassi Bálint lehetett. Mert ki más pengetett volna magyar szavakat azon a tájon és abban a korban? A selmeciek árulkodó panaszíratára való hivatkozás is erre vall. A vers keletkezésének ideje pontosan egybe esik azzal az idővel, amikor már javában dult a per a selmeciek és Balassi Bálint között. Aki ismeri Balassi leveleit, azt a vers néhány vaskos kitétele sem lepi meg. Olyan ember volt ő bizony, aki nem sokat keresgélt a szavak között, ha haragra gyuladt. Meg más idők is voltak azok, az emberek nem sokat finnyáskodtak a szavak megválasztásánál. Ha a vers maga nem is méltó Balassihoz, tartalmának lobbanó haragállapota óréa vall. Lehet, hogy e vers valóban egy újabb bizonyítéka Balassi és a selmecebányaiak közötti ellenségeskedésnek.

Bizonyíték, de még mindig nem magyarázat. Azt valahol, mélyebb lelki síkon kell megtalálni s talán ismét a selmeci tanácsi jegyzőkönyvek alapján, melyek Balassi ifjúságának idejéből örökítik meg Melchior György, a Selmeccel tőszomszédos Bélabánya bírájának, illetve Dorottya nevű lányának megrázó történetét. Ezt a szép és sudár fiatalágú Dorottyt kegyetlen ítélettel a hóhér kezére adták, aki előbb meggyötörte, megtörte végtagjait, aztán nyakig a földbe ásta s végül hegyes karókat döngetett az elásott, fiatal testbe. Bűne az volt, hogy tiltott szerelemmel emberéletet hozott a világra. Ezt az ítéletet a Bélabányával szomszédos Selmec bírái hozták meg, mivel Bélabánya bírája, Melchior György, nem ítélezhetett a saját lánya fölött.

E kegyetlen ítéletről sokat beszélhettek akkoriban és titkon zúgolódhattak is ellene azok, akik a törvényszék szigorától való félelmükben csak suttogni mertek. Valószínű, hogy Melchior Dorottya szomorú sorsának híre eljutott a Balassiak várába is, mely ezer méternyi magasságban, a közeli Szitnyahegy déli lejtőjén állott, óriás sziklák falai közé rejtve. Ugyanebben az 1561-ik esztendőben nyerték el a bárói rangot a gyarmati és kékkői Balassiak. Királyi kegy övezte őket, holott köztudomás szerint a protestantizmus védelmezői voltak. Az ő udvaruknál paposkodott a híres prédikátor, Bornemissza Péter. Balassi Bálint még csak tíz éves volt s nemcsak jargáló, harcos őseinek heves temperamentumát örökölte, hanem Bornemissza oktatásából korszerűbb, emberibb életszemléletet szívott magába. Később s nem minden érdek nélkül, áttért ugyan a katolikus hitre, de lelkében megmaradt mindvégig pogány életimádónak, szerelmet és veszedelmeket kedvelő, duhaj magyarnak, aki verseivel asszonyszívekért, kardjával

a dicsőségért harcolt. Egészen bizonyos, hogy már kora ifjúságában undorral töltötte el a selmeciek ítélete a szép nemért egész életében hevülő Balassit s ezt az indulatát később is megőrizte a szomszédos, gazdagságában rátarti s vele sűrűn akadékoskodó civitasz polgári uraival szemben.

1578-ban már nyílt ellenségek. Valószínű, hogy korábban is lehetek közöttük kisebb jelentőségű összetűzések, melyeket nem örökített meg Selmec krónikái, vagy nem akadtak még azoknak nyomára. Másként nehezen képzelhető el az a túlzott önérzet és szívós gyűlölködés, mely egy jelentéktelen sérelem miatt a selmecieket egész a királyig menő végestelen pörre szította. Az történt ugyanis, hogy Balassi egy nyári délelőttön, lovászával átnyargalt a selmeciek tulajdonában lévő Vihnye-fürdőre s ott, fürdőzés közben, a vele kötekedő és csúfolódó Rubigallus-gyereket, dúsgazdag selmeci bányatulajdonos fiát, alaposan helybenhagyta.

Ebben az időben Balassi huszonhét éves férfi, önálló jargáló vezér, aki komoly harci multra tekintett vissza. Sínylődött már fogolyként Báthory István udvarában, majd vele megbékülve, szűkebb kíséretéhez tartozott Lengyelországban, amikor Báthoryból lengyel király lett. Még huszonegy éves sem volt, amikor királyi étekfogói címet kapott Bécsben s kedveltté tette magát az udvar, de főként hölgyei előtt, ismert és sikeres szereplésével, amikor a magyar juhásztáncot bemutatta. Nagy úr volt, gazdag ember is, aki korán megszokta a parancsolást. Izgága, pörösködő, nem egy esetben veszélyes hatalmaskodó, aki zsarnoki kegyetlenséggel gyötri a foglyul ejtett törököket, hogy aztán busás váltságdíjért szabadon bocsássa őket. Kora főurainak minden szertelenségét, de ritkán föllelhető széptulajdonságait is egyesítette magában. Olyan ember volt, akinek elég oka volt a bűnbánatra, de aki ép elég okkal tarthatott is magáról valamit.

Ezzel a hatalmas és hatalmaskodó úrral szálltak szembe a selmeci polgárok. Ennek megértése végett tudnunk kell azt, hogy selmeci bányatulajdonos polgárnak lenni sem volt éppen lekicsinylődő dolog. Az arany, mint minden időkben, akkor is adott hatalmat fegyvertelenül is és az erkölcsi elismerés javait is megszerezte. A selmeci bányatulajdonos polgárok királyaink bankárjai voltak, akikkel csinján kellett banni. S a suhanc, akit Balassi Vihnyén helybenhagyott, ép a leggazdagabb s gazdagságában hallatlanul gögös Rubigallusnak volt a fia. Az őt ért sérelmet magáévá tette az egész város. Elindultak a panaszíratok, fel a királyig s ha nem is hozták meg a selmeciek által kívánt elégtételt s a per elsekélyesedett anélkül, hogy ítéletig jutott volna, ép elég kellemetlenséget okoz Balassinak. Erre vall indulatos hangú mosakodása, a panasz megvizsgálása folyamán.

— Ha volna is némi vadság a természetemben — írja latinnyelvű levelében — a múzsákkal való társalkodás, a tisztos tanulás, hosszú vándorlásaim s az udvari élet szokása meg nem szabadítottak volna

attól? . . . Én sem szűkölködöm ám a szó bősége nélkül s oly nevet találok ragasztani rátok selmeciek, hogy bizony megperzsel benneteket . . . Istenemre ! nem is tartalak magamra nézve félelmeteseknek, nyomorult nép vagytok, akiket Isten a bányák örök szolgaságára kárhoztatott, amiből ugyan nem nagy dicsőség sugárzik reátok, hiszen híretek alig terjed túl házatok küszöbén.

E becsületsértési per hullámai még el sem pihentek s a Rubigalusokkal magukat azonosító selmeciek haragja még el sem ült, amikor 1583-ban újabb pörbe keveredett a selmeciekkal Balassi Bálint.

Ezúttal sokkal súlyosabb volt ellene a vád. Az említett esztendő májusának 20-ik napján Klimkó Gyuró és Skopen Tamás bankai emberek társaságában Zólyom felől hazafelé tartott özvegy Sommer Jánosné, Sommer János selmeci polgár és mészáros mester özvegye. A lovásza társaságában ugyanez úton nyargaló Balassi Bálint megpillantotta a csinos özvegyet és évődve szóba elegyedett vele. S míg a lovász, alighanem gazdájának utasítása szerint, a két férfit tartotta szóval, Balassi hirtelen nyeregbe emelte az asszonyt és vad vágásban tovább nyargalt vele. A szántók közé vitte magával, ahol a selmeciek följegyzései szerint, dulakodásba kezdett az asszonnyal, fejkendőjét, pruszlikját, kötenyét letépte róla és hajfonatát is szétbontotta. Ugyanakkor a dulakodás hevében, zesebébe gyűrte az asszony keszkenőjét, amelyben tizenkét tallér volt becsomózva s amikor az országúton arrajárók felfigyeltek Sommerné segélykiáltásaira s Balassi kénytelen volt megfutamodni, ez a keszkenő a tizenkét tallérral együtt a zesebében maradt.

A selmeciek haragja még hevesebben fellángolt. Újabb pört tettek folyamatba Balassi ellen a zólyomi bírónál és Barbarics főispánnál. Érdekessége ennek a megindított pörnek, hogy abban nem csupán erőszakoskodásáért, hanem a tizenkét tallér eltulajdonításáért is vádolták a hatalmas és gazdag főurat.

Balassi pedig a főispánhoz intézett fölháborodott hangú levélben felelt a vádakra s az ő erőteljes és gazdag magyernyelvén ilyeneket írt :

— Irták azt is, hogy én éjjel-nappal iszom és hogy mind szolgálímmal össze Sybarita életet viselek. Ebben is hazudtak, mert mi soha természet ellen nem élünk, sőt az Sybarita élet minémű legyen, Isten abban bizonyosságom, hogy soha nem tudom. Hogy vígan lakozunk, nem tagadjuk, de mi azzal sem bírót, sem más polgárt meg nem bántottunk. Abban pedig, az én italomban mi ellenek lehetett nekik, soha nem tudom, holott sem az anyjok gyapjúszoknya-borát, sem az bestia attyuk keresményét nem ittuk, hanem az mi magunkét költöttük . . . Irták azt is, hogy sem feleségek, sem gyerekek velünk békével nem maradhatnak. De az eborcák, bár ne többet nevezzenek, hanem csak egyet, mely asszonyembert, vagy leányt igyekeztem én itt megszégyeníteni. Ha feleségek jámbor, miért féltik, ha tudják, hogy aranyot

rozsa nem fog, ha pedig nem az, miért őrzik, holott tudják, hogy az Filelphus gyűrűje nélkül meg nem oltalmazhatják?

A selmebányai levéltár feldolgozásra váró, gazdag anyaga bizonytalanságot még érdekes adatokat Szitnya várának kalandos életű főúrjáról. A költőről, aki mélyérzésű, a verseiben Istene előtt töredelmesen kitáruló lélek volt, meg az emberről, akit kortársa, Salánki akként énekelt meg, hogy «lovaggal, gyaloggal, vitéz Balassi házakat, pénzes boltokat tör vala.»

A szélsőségek embere volt ő, aki keservesen felpanaszolt rabságának túlnyomó részét voltaképpen vidám lengyelkedésben töltötte el a később, amikor belőle lett rabtartó, «három ujjnyi temérdek pálcával» gyötörte a foglyul ejtett törököket. A szerelemben csak azt szerette, aki őt nem szerette s akit szeretett is, azt sem szerette eléggé. A vígság és keserűség végletei között élt, valószínűleg sokszor és sokat szenvedett lelkében és életének negyvenharmadik évében meghalt Istennek nevével ajkán, igazi hősként és megtért bűnősként.

Benvenutó Cellini-szerű jelenség volt a magyar irodalom életében. De mindezek felül költő, első igaz, nagy muzsikusa a magyar nyelvnek, aki még tízszor annyi botlás után is örök büszkeségünk maradna.

HALÁLTÁNC ÉNEK.

(Táncolók éneke):

Tegnap elaludt valaki . . .
S mondd, mit ér, ha valaki él is?
Balgaság sírni a halálon,
táncol a hulló falevél is.

Adj kezet, fogózzunk össze . . .
Neked is menned kell, ha vár.
Egy nagy hívság van csak: élni,
s egy nagy bölcsesség: a Halál.

(Költő):

Te pap vagy, te császár, te koldus,
nézd, a sír: van szebb valóság,
hogy lebukunk s eloszlunk, mint
dérben a későírósák? . . .

(Táncolók kara):

Úgy van, halld, peng a nagy kasza
s tarlóknak virága fejünk . . .
Hallod, hogy csörög a bokája?
Sebaj, táncoljunk, énekeljünk:

Tegnap elaludt egy élet . . .
S mondd, mit ér, ha valaki él is?
Balgaság sírni a halálon,
táncol a hulló falevél is.